

Християнски религиозни идеи в повестта „Злочеста Кръстинка” на Илия Блъсков

Звезделина Братанова

Resume: *Christian religious ideas in "Zlochesta Krastinka" by Elijah Bluskov. The article presents the ideas of Bluskov about the strength of faith, hope and love in life. The author recreates Christian ethics as a model for life by the image of Krastinka.*

Key words: *The author recreates Christian ethics as a model for life by the image of Krastinka.*

ВЪВЕДЕНИЕ

„Злочеста Кръстинка” е втората повест на възрожденския писател Илия Рашков Блъсков. В нея той представя вижданията си за състоянието на българската действителност в етичен план. Възпитан в духа на християнството и православната традиция, писателят неотклонно следва моралните императиви на чистата религиозност в своето творчество [1]. Още първите му културни прояви са свързани с просветата и духовното издигане на народа ни. Преводите на „Тълкувание на десетте Божии заповеди” от 1857 и „Живот на светаго Ивана Предтеча и на светаго Игнатия Богоносца” от 1863 са неоспоримо доказателство за принадлежността на младия Блъсков към онази част от нашата възрожденска интелигенция, която работи за моралното възпитание на българите чрез разпространяване на оригинални и преводни текстове, в които се съдържат християнски и просветителски идеи.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Как тези идеи намират художествено превъплъщение в повестта „Злочеста Кръстинка”?

Авторът изгражда своя текст чрез система от знаци, които на структурно ниво съставят парадигмата на християнското нравствено присъствие. Сред тях се откроява образът на главната героиня в творбата, въведен още в самото заглавие. То само по себе си отправя към културната традиция на християнството. Словосъчетанието „злочеста Кръстинка” плеонастично внушава мисълта за безмерно страдание. От своя страна началото на художествения текст (първа глава е озаглавена „Пет гроба”) провокативно описва трагична ситуация: *„От петте тия гробове единият личеше, че не е твърде отколешен. Над тоя гроб – млада жена, облечена в черни дрехи, кои показваха и правеха лицето ѝ още по-бяло, бледникаво, тъговито и милозливо; до нея двегодишно дете – мъжка рожба; с очи наведени надолу, преколеничила, с едната ръка държи ръката на детето, а с другата – бяла кърпа, с която често бърше сълзите, що течаха по лицето ѝ. Сегиз - тогиз тя си поиздига главата; изглежда един по един петте гроба и пак се навежда и се дълбоко замисля.”* [2] Главата риторично завършва: *„Кои са били тия пет гробове и отде доде тая жена в такъв образ, с такава чувствителна душа, с толко големи жалби, да стои над тия гробове, в такава запустяло и просто село? Кой е тоя калугер, на комуто лицето се вижда да плаче наедно с нейното? Още кой е този мъж, на когото в сърцето се вижда огън да гори...Ще видим.”* [3] От този момент нататък повествованието представя събитията в ретроспектива.

Сюжетът на „Злочеста Кръстинка” пресъздава трагичната съдба на изоставеното от своя баща семейство. Огорчени от света си отиват бащата и съпругата на Лулчо, а с децата му се случват злощастия, които ги водят до края. Само Кръстинка остава, за да страда неутешимо за своите близки. Сватбата ѝ с дошлия от Бесарабия Георги е щастлива развръзка за изпълнения със страдание момински живот на героинята. В края на творбата писателят философски обобщава:

„Невидим глас викаше: „Нещастните днес утре са щастливи; а щастливите днес утре са нещастни...” Тъжното това събрание се раздели на съвсем противоположни страни, като оставиха бог да реши пак срятата им. Отец Константин и Лулчо се упътиха към запад, към манастиря Рила; а Георги и Кръстинка – през Дунава за у тях си, едни за смърт, други за живот”. [4] Видно е желанието на писателя да очертае образ на героиня, в чиито живот присъства мъчително терзание. От развитието на сюжетните детайли се изяснява, че девойка е с незаслужено тежка съдба. Трагичните обстоятелства, които обуславят живота на близките ѝ, следват едно след друго и като че ли нямат край. Дори финалът на творбата със своята нравствено-философска оценъчност от страна на повествователя не изяснява дали в съдбата на Кръстинка най-сетне ще се състои щастлив обрат. Тази авторова загадъчност в изграждането на художествения образ на героинята може да се обвърже с библейската идея за това, че децата страдат заради греховете на своите родители (Тази библейска идея присъства в Изх 20: 4-5). Представяйки българката в духа на нашата патриархална традиция за моминска красота и добродетелност, трудолюбие и благородство, Блъсков създава силен контраст между положителните човешки качества и злата орис на Кръстинка. Така паралелът между художествените внушения, които поражда нейният образ и нравственото звучене на Планинската проповед на Исус Христос е особено близък. Писателят създава своите герои и техните характери в духа на етичния реализъм [5], защото приема като определящи за живота на човека и неговата духовност моралните ценности на християнството.

Един възможен междутекстов диалог между Планинската проповед на Христос и образа на Кръстинка от повестта „Злочеста Кръстинка” би спомогнал за изясняване идеите на Блъсков, който принадлежи към просветителския кръг на нашите будители. Безспорно този процес е по-труден и по-бавен, но писателят и будителят Блъсков настоятелно го следва, защото вярва в етичните императиви на просветата.

Паралелът следва теологичното тълкуване на Макариополски епископ д-р Николай и архимандрит д-р Серафим за деветте блаженства. Блъсков внушава идеята, че незаслужената злочеста съдба на Кръстинка ще бъде овъзмездена чрез морална награда. Духовната красота на героинята е близка до християнската етика на първите седем блаженства [6], както те са засвидетелствани в Планинската проповед, вж. Мт 5: [1] Като видя народа, Той се възкачи на планината; и когато седна, учениците Му се приближиха до Него. [2] И Той, като отвори устата Си, поучаваше ги и казваше: [3] блажени бедните духом, защото тяхно е царството небесно. [4] Блажени плачещите, защото те ще се утешат. [5] Блажени кротките, защото те ще наследят земята. [6] Блажени гладните и жадните за правда, защото те ще се наситят. [7] Блажени милостивите, защото те ще бъдат помилувани. [8] Блажени чистите по сърце, защото те ще видят Бога. [9] Блажени миротворците, защото те ще се нарекат синове Божии. [10] Блажени изгонените заради правда, защото тяхно е царството небесно. [11] Блажени сте вие, когато ви похулят и изгонят, и кажат против вас лъжовно каква и да е лоша дума заради Мене.

Тълкуванието на свещения текст може смислово да се обвърже с някои от чертите от характера на героинята на Илия Блъсков от повестта „Злочеста Кръстинка”. *„Първото блаженство ще изпитат ония, които са бедни по дух, сиреч ония, които живо съзнават своята духовна нищета. Това са смирените люде [7] За смирението на героинята говори цялостното ѝ поведение, представено в повестта. „Второто блаженство се отнася до плачещите – т. е. до ония, които са нещастни в живота, потопени в скърби, които плачат не само поради собствените си страдания, но плачат и над нещастията на своите близки...” [8] Особено силна близост на художествения текст на повестта с тълкуванието на това блаженство е поведението на Кръстинка в главата „Милчо на смъртна постеля”. „Третото блаженство се отнася до кротките, т. е. до ония, които са добродушни, незлобиви, снизходителни, отстъпчиви*

и *благодарни*.” [9] В този контекст е изградено не само цялостното поведение на Кръстинка, душевност и реч, но и взаимоотношенията ѝ с другите персонажи. *„Четвъртото блаженство има има предвид гладните и жадните за правда. Божията правда се желае от всички, но има някои, които силно копнеят по нея и работят за нейното въдворяване и тържество в живота.”* [10] В духа на тези тълкувания могат да се осмислят действията на Кръстинка, когато подкрепя своите близки в трагични и безизходни мигове. *„Петото блаженство нарича щастливи ония, които са били милостиви към своите близки...”* [11] Глава XIX, наречена „Жално писмо”, отново характеризира Кръстинка в духа на християнската нравственост. Милостивото сърце на героинята не познава друго чувство освен любов към близкия и желание за помощ. *„Шестото блаженство се отнася към ония, които имат чисти сърца. Те ще имат неизказана радост да видят Бога”* [12] В този контекст може да се възприеме идеята, че героинята е духовно извисена личност, защото сърцето ѝ не е замърсено от завист, злоба и омраза. *„Седмото блаженство има предвид миротворците, т. е. ония, които имат мир в собствените си души, а след това го вселяват и в душите на другите”*. [13] Въпреки страданията, които изживява и на които става свидетел, Кръстинка нито за миг не провакира злото – и в думите, и в действията си тя проявява преди всичко благородство и търпение. Тя внася утеха в сърцата на страдащите от семейството, въпреки личната си несрета. Образът на българката в тази повест е със силен нравствен акцент. Трите добродетели – вяра, надежда и любов – крепят героинята в нейния злочест живот. За тези добродетели се смята, че са *„трите духовни стихии на човешкия дух, чрез които единствено са възможни велики дела”*. [14] А велики могат да бъдат не само героите, но и обикновените хора, когато се ръководят в живота си от нравствените начала на християнската любов. В този смисъл художественият образ на българката в конкретната повест на Илия Блъсков придобива следните характеристики: смирена, страдаща, кротка, добродетелна, милостива, милосърдна, чистосърдечна, незлобива, благочестива. Така писателят разчупва патриархалната традиция, която вижда жената единствено като хубава и работлива, майка, стопанка и къщовница, но я дарява и с извисената моралност на качества, които обвързват жената с високите сфери на духовното. Мотивът за нещастната фамилия [15] в тази повест на Блъсков е пресъздаден чрез историята на Лулчовото семейство и най-вече чрез образа на Кръстинка. Мъченическата съдба на девойката е „въплъщение на всички християнски добродетели – добра е, работна, дълбоко религиозна, сърцето ѝ е милосърдно” [16] Пристигнала със съдбата си, българката страда търпеливо и мълчаливо. Единствено упованието в Божията милост е духовна опора за нея.” Според Боян Пенев тази повест „е в пълния смисъл на думата дидактично-нравоучителна; в нея изобилстват поучителни тенденции. Този дидактизъм отличава всички повестувателни произведения на Блъскова. Като учител на народа Блъсков си поставя за цел да поучава българските читатели., да насади у тях християнски нравствени добродетели, да ги упътва в живота, да им сочи примери за подражание.” [17] В този контекст може да се оцени и фактът, че българският възрожденски писател улавя духа на времето, в което живее, и дава на своите читатели художествен образ на добродетелността, която побеждава въпреки злото. „Застанал между родовата традиция и разложителните процеси на новото време, Илия Блъсков прави отчаяни опити да вразуми младите и да ги върне в руслото на традицията. Припомня стари обичаи, християнски добродетели; идеализира бит и сговорност като естетика за култивиране на здраво семейство и разумно поколение, но безуспешно. Противопоставя се селото на града в една крайна опозиция: селото – пространство на здравето и нравствено чистото и градът – място на поквара и деморализация” [18] Така коментира нравствените измерения на прозата на Блъсков Николай Димков. В повестта опозицията град – село се гради особено отчетливо от образа на бащата и от образите на героите, останали верни на патриархалната норма. „Чрез двете си повести, особено със „Злочеста

Кръстинка”, Илия Блъсков ще се опита да пресъздаде нравствените добродетели на българина в насока, в която през 90-те години на XIX век ще ги третират в творчеството си писателите-народници. Патриархалната етика е изходната му основа, тя обуславя оценката на персонажа, постъпките на един или друг от героите.”[19]

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Иван Радев вижда Блъсков като първостроителя на една от големите теми в българската проза – за силата на добродетелността, когато се опира на християнството и патриархалната традиция.

„Злочеста Кръстинка (повест народнобългарска)” назовава своята творба Блъсков, за да ни замисли за същността на невидимото и неказаното. То може би е авторовото признание за скромния житейски подвиг на обикновения българин, останал неназован през вековете.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Вж Борисъ Йоцовъ. Илия Р. Блъсковъ. – В: Български писатели (Животъ – творчество – идеи). Илюстрирана литературно-историческа библиотека подъ редакцията на проф. М. Арнаудовъ. Т. III. С., Книгоиздателство „Факелъ”, s. a., с. 205. За религиозността на Ил. Р. Блъсков вж. Венета Янкова. – В: Илия Рашков Блъсков. Материали от научна сесия. Под редакцията на доц. к. ф. н. Николай Димков. Шумен, Издателство „Хелиос”, 1995, с. 59 – 64.

[2] Илия Блъсков. Повествования за възрожденското време. С., Издателство на БЗНС, 1985, с. 77. Всички цитати и посочки от повестта по-нататък ще бъдат привеждани според това издание.

[3] Пак там. с. 78. [4] Пак там. с. 202.

[5] Вж. Б. Йоцов, цит. съч., с. 201.

[6] Цитатите и посочките от Свещ. Писание привеждаме по Синодалната Библия (Библия. С., Издава Св. Синод на Българската църква, 1998).

[7] Макариополски епископ д-р Николай, архимандрит д-р Серафим. Вярa, надежда, любов. Враца., Издава библиотека „Духовно възраждане”, 1991, с. 95.

[8] [9] [10] [11] [12] [13] Пак там, с. 96.

[14] Пак там, с. 6.

[15] За този мотив вж. Николай Аретов, Николай Чернокожев. Българска литература XVII – XIX век. Един опит за история., С. ИК „Анубис”, 2006 и Николай Аретов. Национална митология и национална литература. С., Издателство „Кралица Маб”, 2006

[16] Боян Пенев. История на новата българска литература, т. IV, С., Издателство „Български писател”, 1978

[17] Пак там, с. 345

[18] Николай Димков. Българско възраждане. Литературни студии и портрети, кн. II, Шумен, Издателство „Хелион”, 2000

[19] Иван Радев. Българска възрожденска литература. С., Издателство „Наука и изкуство”, 1980, с. 188

За контакти

Звезделина Йорданова Братанова, СОУ „Възраждане” – Русе, e-mail: zvbratanova@abv.bg

Докладът е рецензиран